

Aproximació a 'La pau perpetua': Teoria de la praxi

Rosa M. Sala Carbó

A *La pau perpètua* hi ha tres termes centrals que apareixen sempre relacionats entre ells: moral, dret i política. Ara bé, el perquè i el com d'aquesta relació, que Kant pressuposa i amb la qual opera, no s'explica. Una lectura més atenta, però, ens permet veure que aquests tres termes juguen en un terreny de joc prèviament delimitat i dividit en dos camps. Aquestes dues meitats (anomenem-les així tot i que se'n podria discutir la simetria) reben en Kant el nom de teoria i praxi i remetent a una divisió encara més fonamental, que és la que marca tot el seu pensament: la divisió entre natura i llibertat, sensible i intel·ligible, enteniment i raó, empíric i racional, teòric i pràctic... Per això, perquè el material ja està elaborat i polit (especialment a les tres *Crítiques*), Kant se'n serveix sense més justificació.

Partim d'aquesta breu contextualització prèvia per afirmar que, per a Kant, la política no solament és praxi sinó que té un fons teòric que no és, però, cognoscible en el sentit que ho són les coses entre les quals i amb les quals la praxi opera. Però, què ens obliga, segons Kant, a reconèixer (malgrat el que diguin els "pràctics") una altra cara, un anvers, de la pràctica política?

1. Un *faktum*: cap discurs polític pot desempallegar-se del dret, encara que sigui per una ronsa concessió al respecte general que la idea del dret inspira a les persones i els col·lectius, als individus com a tals i com a membres d'un estat.¹

En efecte, en l'ésser humà hi ha una disposició moral que també es manifesta en el respecte pel concepte del dret i tant l'una com l'altra, d'acord amb si mateixos, reclamen la traducció política en una constitució civil (idealment republicana), o sia, una ordenació política basada en principis de llibertat que a la seva vegada instauri unes

---

¹ Cfr. Immanuel Kant. *Zum ewigen Frieden*, Volum VIII, pàg. 355 de l'edició de l'Acadèmia, que és la que sempre citem en aquest treball.

condicions físiques i històriques en què la disposició moral no trobi obstacles per fer-se present.

El vincle ideal entre dret i política, però, és fràgil en el terreny de la facticitat. A l' "Apèndix I" del text Kant admet que pot haver-hi una praxi tecnicopràctica (empena per un fi que és un concepte de la natura) que no es preocupi gens ni mica pel concepte del dret. Però, afegeix immediatament, *si* es troba necessari unir política i dret (no merament en el sentit de legislació positiva sinó en un sentit formal), com sembla il·lustrar la frase que hem ressenyat unes línies més amunt, la unilateralitat del polític "pràctic" queda coixa.

El vincle es basa, doncs, en una pròtasi condicional avalada només per la constatació (kantiana) que els governants sempre busquen la legitimació jurídica dels seus actes.

2. Una afirmació: la política és la "doctrina jurídica en exercici". O sia, el fet polític té dues cares: la de la doctrina jurídica i la de l'exercici d'aquesta doctrina. Kantianament aquesta dualitat no és reductible ni reversible: la doctrina és necessària, l'exercici és contingent. I la necessitat de la primera no es refereix a la mera preexistència estatutària d'un cos doctrinal, sinó a la vigència d'uns principis formals previs a i independents de tot exercici. Diguem-li teoria a la doctrina i praxi a l'exercici, i se'ns reproduïx un problema ben kantian: la tensió entre totes dues.

En efecte, es fonamenta la praxi (la política) en la teoria (el dret)? La resposta kantiana és que sí i que, si no, hauria d'estar-ho. Perquè la política només s'esdevé en l'estat i l'estat pressuposa i alhora garanteix una relació jurídica entre els seus membres, engegada a partir d'una decisió lliure de tots ells i establerta en forma de contracte. Ara, des del punt de vista fàctic, la política pot fer-se de moltes maneres (algunes fins i tot antipolítiques), cosa de què Kant és perfectament conscient. Del que es tracta és precisament de tenir un criteri, una base teòrica incontaminada, per dir-ho així, apta per triar-ne unes i descartar-ne d'altres. Sempre, és clar, que s'aspiri a la legitimitat (i, de retruc, a la pau perpètua que ha de resultar-ne).

Hi ha una frase de l' "Apèndix I" que il·lustra molt bé la posició kantiana i, a més, acaba de reblar la connexió entre política, dret i moral: "...sense llibertat i sense la llei moral que s'hi basa la política i el

concepte del dret serien pensaments buits".² Es refereix, per descomptat, a la política "vertadera", és a dir, la que apunta a una meta fixada per anticipat des un ordre altre que l'empíric.

FORMA JURÍDICA DELS ENS POLÍTICS

Si, com diu Kant, la política és la doctrina del dret en exercici, hem de veure ara com es tradueix l'un en l'altra. En el ben entès que ens movem en la formalitat i que traduir-se no vol dir generar. Perquè esbrinar la forma jurídica de l'estat no vol dir que aquesta forma generi el contingut. En Kant no hi ha identitat entre concepte i realitat efectiva. En Kant, les coses se'ns donen, l'espontaneïtat del subjecte és imprescindible per conèixer-les però no per fer-les existir. Per tant, en el terreny que ens ocupa ara, Kant no es pregunta si hi ha d'haver o no estats, simplement constata que n'hi ha (diversos i sempre amb alguna mena de regulació interna i de relacions externes entre ells) i parteix d'aquestes evidències empíriques per arribar a trobar la forma Estat. En això *La pau perpètua* és un text ben kantià, malgrat que sembli poc sistemàtic. És a dir, la dinàmica expositiva que recorre les tres crítiques es reconeix també en aquest text. En efecte, igual que a la *Crítica de la raó pura* parteix del fet que coneixem i a la *Crítica de la raó pràctica* del fet que decidim, a *La pau perpètua* parteix del fet que no hi ha col·lectiu que no se sotmeti com a tal a normes i que no tingui alguna mena de relació amb altres col·lectius contigus.

Igual que a la *Crítica de la raó pura*, partint de l'objecte conegut en el món empíric, arriba Kant a les formes de la intuïció i a les categories (que no solament no són empíriques sinó que han de posar-se *a priori* per fer possible les dades empíriques); igual que a la *Crítica de la raó pràctica*, partint del *faktum* no deductible de la decisió, arriba Kant a la llibertat (que no solament no és empírica sinó que ha de pressuposar-se per fer possible la realització empírica de les màximes); a *La pau perpètua*, partint del fet que els col·lectius humans organitzen la seva convivència mitjançant normes i interactuen entre ells, arriba Kant al contracte originari (que no solament no emana d'una primera societat

---

² Op. Cit., pàg. 372.

que el subscriuís en alguna data històrica, sinó que és condició necessària per a la constitució de tota societat civil).³

Com acabem d'apuntar, l'estat neix del contracte originari, l'embranchada fundacional amb què els éssers humans decideixen abandonar l'estat de natura i constituir-se en una comunitat regulada. Des d'aquest moment, deixen de ser un mer conglomerat per esdevenir societat, això és, les seves accions s'esdevenen i repercuteixen en un context que ultrapassa els límits de la privacitat estricta. En definitiva, aquest pas provoca l'aparició del dret públic com a conjunt específic de normes destinades a regular aquest nou espai que s'obre fora i entre particulars i que és quelcom diferent a la suma aritmètica d'aquests.⁴

Doncs bé, si l'estat apareix en el moment en què els éssers humans pacten ingressar en alguna mena de civilitat, cal veure en què consisteix aquest pacte i en què es basa aquesta nova modalitat de convivència. L'àmbit jurídic que la regula, dèiem, és el dret públic. Però com que aquesta nova convivència pot contemplar-se, segons Kant, des de tres perspectives diferents: la dels individus en el marc de l'estat, la dels estats en el marc internacional i la dels individus i els estats en el marc planetari, el dret públic es divideix respectivament en tres branques: el dret polític (*ius civitatis-Staatsbürgerrecht*), el dret de gents (*ius gentium-Völkerrecht*) i el dret cosmopolita (*ius cosmopoliticum-Weltbürgerrecht*).

Dels tres *ius* els dos primers tenen una realitat (en el sentit de *Wirklichkeit*) i una virtualitat (una idea), mentre que el tercer no té realitat però sí una màxima virtualitat.

La realitat del dret polític és que les societats humanes sempre estan regulades d'alguna manera (l'estat de natura no és tema d'aquest text, sinó més aviat un concepte que limita el tema i en queda fora). La seva realitat no esgota, però, la seva virtualitat, que, per altra banda, no és advinguda com a fruit d'una evolució històrica o per ampliació del concepte amb l'afegit de noves notes, sinó que rau en

---

³ Cf. Wolfgang Röd. "Die Role transzendentaler Prinzipien in Moral und Politik". En: Reinhard Merkel; Roland Wittmann (ed). «Zum ewigen Frieden», *Grundlagen, Aktualität und Aussichten einer Idee von Immanuel Kant*. Frankfurt am Main: Suhrkamp 1996, p. 125-141.

⁴ Assenyalem que aquest procés no s'esdevé en una seqüència d'etapes històriques (cfr. *Metaphysik der Sitten*, VI, pàg. 339-340; *Theorie und Praxis*, VIII, pàg. 297).

essència en la noció mateixa de constitució civil i en el pacte que la impulsa.

La realitat del dret de gentes és que els estats sempre es troben ja en alguna mena de relacions entre ells. En aquest cas, però, aquestes relacions no estan regulades per llei sinó per pactes puntuals i declaracions de compromisos que, com a tals, poden incomplir-se en qualsevol moment. En altres paraules, els estats es comporten com persones privades en un estat de natura: busquen el seu interès i, si bé poden mantenir tractes pacífics, com que no hi ha cap llei que garanteixi els acords a què arriben, poden entrar en conflicte en qualsevol moment. D'aquí que la pau entre els estats sigui casual, una situació advinguda sobre la sempre present amenaça de guerra. En efecte, com passava en el cas dels éssers humans, hi ha una diferència entre les guerres i l'estat de guerra: de guerres, n'hi ha aquesta o aquella o aquella; explicar-ne una no vol dir explicar-les totes ni acabar-ne una vol dir acabar-les totes. El que explica la seva possibilitat és la vigència d'un estat de guerra estructural o, dit d'una altra manera, una situació d'al·legalitat. Per tant, la virtualitat del dret de gentes pel que fa a la guerra és escassa, limitada a la reducció (mitjançant pactes i aliances) del nombre de guerres declarades. Més enllà, però, no pot anar, no fins a superar l'estat de natura entre estats, perquè –tot i dir-se dret– no obliga. Així, la voluntat comuna d'una pau estable podria impulsar com a molt una "lliga de pobles" o "lliga de la pau", que es consolidaria mitjançant la progressiva adhesió de nous membres i revertiria al seu torn en el manteniment de la pau. Però aquesta pau, per duradora que fos, mai no seria, atesa la seva contingència, la pau que exigeix la raó.

El dret cosmopolita no té realitat. En canvi, té un màxim de virtualitat, a saber, la de culminar el desplegament del concepte del dret (que és tant com dir, instaurar la pau perpètua).

Doncs bé, la virtualitat de cada *ius* fonamenta un ens polític possible: l'estat republicà, la federació d'estats i la república mundial respectivament.

IUS CIVITATIS, CONSTITUCIÓ REPUBLICANA, ESTAT REPUBLICÀ

Pel que fa als estats, Kant distingeix tres tipus de constitució: la civil, la legal, la republicana.

'Constitució civil' (*bürgerliche Verfassung*) és un terme comodí, emprat per a marcar la decisió compartida de sortir de l'estat de natura i sotmetre's a una llei superior i externa.⁵ Un cop constituït, un cos social pot dotar-se a més d'una constitució "legal" (*rechtliche Verfassung*), en el sentit d'objectivació de normes en alguna mena de codi (no necessàriament escrit). Aquest ja no seria un moment teòric sinó històric, com documenten els estats constituïts com a tals.

Finalment, una constitució civil i legal pot ser republicana (*republikanische Verfassung*), això és, estar basada en tres principis necessaris: llibertat, dependència general d'una legislació comuna amb poder de coacció i igualtat.

Doncs bé, si es considera només el concepte del dret, fent abstracció de tot contingut empíric, l'única constitució legítima és la republicana.⁶ Com podria ser altrament, si partim de la base que els estats es constitueixen mitjançant el contracte originari? Recordem que el contracte originari consisteix en l'assumpció de tres pressupòsits: 1) que en l'estat de natura tots els individus són iguals i gaudeixen de la mateixa llibertat; 2) que en l'estat de natura tots els individus són vulnerables a les successives forces que s'imposin; 3) que en l'estat de natura la força que s'imposa té el poder de demanar comptes a qui vulgui i en els termes que vulgui sense l'obligació recíproca d'haver-ne de retre cap.

Per tant, la subscripció del contracte originari implica: 1) que tots i cadascun dels individus accepten lliurement (=autònomament=racionalment) que la seva llibertat immediata pugui ser limitada per una instància superior amb poder de coacció; però 2) no ho accepten a qualsevol preu, sinó amb la garantia que aquesta instància s'imposarà a cadascun en particular i a tots en general els qui el subscriuen; de manera que 3) un individu qualsevol només podrà exigir dels altres allò que pugui ser-li exigit a ell mateix.

O sia, les tres condicions de la constitució republicana.

Per tant, d'acord amb el concepte del dret, pur i *a priori* com la raó que l'engendra, la sortida de l'estat de natura, és a dir la constitució

---

⁵ Veure *Metaphysik der Sitten* (VI, 312).

⁶ Cfr. *Zum ewigen Frieden*, VIII, pàg. 350.

d'un estat, ja implica de per si la constitució republicana i la seva traducció política, l'estat republicà, per molt que l'evolució històrica no ho documenti (encara). Diem 'encara' perquè mai no es pot assegurar que les dades històriques –impossibles de totalitzar perquè són infinites com el temps en què se succeeixen i a més d'una diversitat inabastable per al coneixement humà– contradiguin definitivament un concepte (que no és temporal). És per això que Kant proposarà una concepció de la història en què aquesta (contemplada no com a recull de dades puntuals sinó com a totalitat) no entri en conflicte amb el que la raó ens posa com a tasca.

IUS GENTIUM, PACTE INTEGRATIUM, LLIGA PER LA PAU

La regulació de les relacions internacionals, on els actors ja no són els individus sinó els estats, és molt més problemàtica. En efecte, el fonament de la constitució civil (interna) d'un estat entronca directament amb la raó, que imposa el deure de sortir de l'estat de natura i organitzar-se políticament (és a dir, crear un espai de relació mútua on imperi la legalitat). Anàlogament, els estats també viuen, segons Kant, en estat de natura, és a dir, en guerra efectiva o potencial entre ells. És també un imperatiu de la raó que en surtin? I, si és així, mitjançant quin mecanisme legal i quina articulació política?

Pel que fa a la primera pregunta, partint de l'afirmació que la raó condemna tota guerra, cal respondre que sí. El que ja no queda tan clar és el com, ja que el mecanisme legal (el contracte originari) i l'articulació política resultant (la societat civil) que permeten als conglomerats d'individus sortir de l'estat de natura no són extrapolables directament als estats.

És per això que, per tal de contestar la segona pregunta, Kant es val, per començar, del dret de gents i proposa una lliga de pobles (*Völkerbund*) o una lliga per la pau (*Friedensbund*).

Ara bé, què s'ha d'entendre per dret de gents? Kant no en fa cap definició a *La pau perpètua* i el que se'n desprèn de la lectura planteja algunes dificultats. Per començar no sembla que sigui pròpiament dret, ja que, en no tenir poder coactiu, no és vinculant. Per altra banda, el dret internacional no condemna la violència sinó que més aviat reconeix situacions imposades per la força i fins les legitima *a posteriori* (o sia, kantianament, de manera espúria). En què es basarien

jurídicament la lliga de pobles o la lliga per la pau, doncs? Kant és conscient de la pobresa teòrica del *ius gentium*. Pobresa en el sentit de: 1) falta d' "idea" que informi l'ordenació de les relacions internacionals, 2) subjecció a situacions donades i 3) impotència coactiva.⁷ És per això que sempre que es refereix a la interacció entre estats distingeix entre "segons el dret de gents" i "segons la raó", distinció que no li cal fer en el cas del dret polític perquè la constitució civil-legal-republicana emana directament de la raó. No passa igual, si substituïm individus per estats?

"Segons el dret de gents", no. Per què? Perquè segons el dret de gents els estats són sobirans, no reconeixen llei superior que els obligui. Fins i tot suposant que el primer dels tres moments del contracte originari (o la primera condició de la constitució republicana) es complís i els estats es disposessin lliurement a constituir-se en un col·lectiu més ampli regit per lleis, qui garantiria l'acatament general i igual d'una legislació comuna (els altres dos moments del contracte originari o condicions de la constitució republicana)? En el cas de la constitució civil, que els individus renunciïn a la seva llibertat natural és un requisit necessari i, a més, plenament racional. En canvi, el dret de gents no contempla la menor cessió de sobirania per part dels estats. Ans al contrari, l'adquisició de poder és històricament el dogma indiscutible de les relacions internacionals. En definitiva, si el principi de sobirania no es toca, els arguments a favor del federalisme no poden ser de caire intel·ligible, és a dir, no poden invocar un deure moral ni apel·lar a cap fonament jurídic sinó com a màxim a la sensatesa, el mal menor o el foment de la prosperitat, tots ells arguments que es basen en la constatació empírica dels perjudicis que provoca la guerra.

D'aquí a fundar un estat de pobles (*Völkerstaat*) regit per una llei superior comuna a tots ells i amb força coactiva hi ha un salt insalvable "segons el dret de gents". Aquest només deixa marge, doncs, a una alternativa, la federació, que, més que emparar-s'hi, l'esquiva. L'esquiva en el sentit que, com que el dret de gents 1) no té concepte que superi l'estat de guerra en què ha nascut, 2) només reconeix com a actors els estats i 3) és contrari per principi a una llei supraestatal, la federació busca delimitar un espai almenys neutre, on

---

⁷ Dit d'una altra manera, a diferència del dret polític i del dret cosmopolita, no hi ha un concepte pur i *a priori* del dret de gents perquè aquest és contingent i condicionat.

cap estat s'imposi a un altre, on efectivament no imperi cap llei (tampoc la del més fort), on els estats puguin desenvolupar-se i relacionar-se entre ells sense amenaces, tuteles ni pressions. Observem que la formulació és negativa: la federació no comporta cap canvi en els estats membres, no els dóna ni els pren poder, no afecta llur constitució interna, no malmet llur sobirania. Per això és l'únic mecanisme polític possible "segons el dret de gentes" (fins i tot tibant-lo al màxim).

Una altra cosa és referir-se a la federació de pobles en positiu. Perquè aquí és on el concepte mostra les seves limitacions.

En efecte, quan dos o més estats arriben a un acord, es donen unes regles amb el compromís de respectar-les però sense la pretensió d'imposar-se-les mútuament. Aquestes regles els són comunes però no superiors, ja que no tenen la força ni el reconeixement necessaris per ser coactives. Per tant, si la lliga de pobles ha de néixer d'acords, mai no estarà basada en la legalitat.

En conseqüència, aquesta manca de poder coactiu de la federació d'estats, no solament resulta fatal per a ella (en condemnar-la a la imminent amenaça de dissolució) sinó que de retruc ho resulta per a –portes enfora– la possibilitat d'una república mundial i –portes endins– l'eventual republicanisme dels estats que poguessin compondre-la. Per què? Doncs perquè el republicanisme només pot florir en un hàbitat republicà.⁸ En la concepció arquitectònica kantiana cada element té, a més de la seva pròpia importància, la que li confereix integrar i contribuir a sustentat un conjunt més ampli i completament interrelacionat.

En definitiva, l'estatut jurídic del dret de gentes (i, en conseqüència de l'ens inter o supraestatal que podria fonamentar-s'hi) és indefinit. A parer nostre, la línia jurídica que traça la raó va del dret polític al dret cosmopolita, de l'estat republicà a la república mundial, i en aquesta línia recta ideal el dret de gentes i la lliga de pobles són l'escull empíric (per tant ineludible) que cal integrar.⁹ Que Kant ho aconsegueixi és

---

⁸ Cfr. *Metaphysik der Sitten*, VI, 311, 26-29.

Atès que *La pau perpètua* és força lacònic pel que fa al *ius gentium*, suggerim acudir a aquest últim text, publicat dos anys després, que pretén establir amb vocació sistemàtica els principis metafísics del dret, especialment els paràgrafs 54 a 61.

⁹ Podria objectar-se que, davant del *faktum* estat de guerra interestatal, el dret de gentes i la federació d'estats, no solament no són una interrupció de la línia estat republicà (dret polític) – república mundial (dret cosmopolita) sinó que tenen la,

discutible. Perquè la tensió entre dret polític —que des del punt de vista racional entronca directament amb el dret cosmopolita— i dret de gents prové d'una diferència original determinant: mentre que pel que fa als individus l'estat de natura és una irrealitat (un trampolí teòric des del qual tematitzar el *faktum* societat civil), pel que fa als estats, que es troben en relacions recíproques inevitables però al mateix temps inestables i arregulades, el *faktum* és l'estat de natura. En aquest cas el trampolí teòric des del qual tematitzar-lo no és un punt de partida sinó d'arribada: una organització política universal. Però, com que aquesta ja troba una altra ubicació teòrica (el dret cosmopolita), el dret de gents es revela jurídicament poc consistent: sense fonaments (que ha de demanar prestats al dret polític i aplicar-se'ls per analogia) ni idea (que ja forma part d'un altre *ius*).

En efecte, en aquest apartat hem vist l'únic mecanisme polític possible “segons el dret de gents” per assolir, si no la pau perpètua, una pau al màxim d'extensa i duradora possible. Ara bé, és l'únic mecanisme polític possible “segons la raó”?

IUS COSMOPOLITICUM, HOSPITALITAT, REPÚBLICA MUNDIAL

A la pregunta anterior cal respondre no.¹⁰ La correlació directa raó-constitució republicana s'estén ara a un “estat universal dels homes” (*allgemeiner Menschenstaat*) o “república mundial” (*Weltrepublik*).

Tot i així, el tractament que Kant fa del cosmopolitisme a *La pau perpètua* és molt sumari. En primer lloc, quin *ius* el fonamentaria? Esmentat ha quedat el dret cosmopolita, la tercera branca del dret públic. El que passa és que, en el text, Kant “limita” el cosmopolitisme a un sol principi: l'hospitalitat, vinculat al de la comunitat de la

---

per dir-ho així, *dignitat* de ser els únics elements empírics viables per mantenir-ne la continuïtat.

¹⁰ Diu W. Kersting: “Zweifellos stehen Kants Vorstellungen einer institutionellen Verwirklichung des globalen Rechtsfriedens im Bann einer dogmatischen Souveränitätskonzeption”. A mi, en canvi, em sembla que Kant detecta aquesta fixació dogmàtica en la intocable sobirania que rau en la rel mateixa del dret de gents i la crítica. És per això que busca un altre fonament jurídic, el dret cosmopolita, per portar fins al final les exigències del concepte de constitució republicana (Cf. Wolfgang Kersting: “Weltfriedensordnung und globale Verteilungsgerechtigkeit”. En: Reinhard Merkel; Roland Wittmann (ed). «Zum ewigen Frieden», Grundlagen, Aktualität und Aussichten einer Idee von Immanuel Kant. Frankfurt am Main: Suhrkamp 1996, 185).

superfície de la terra.¹¹ Amb aquesta base, que sembla més a prop del dret natural que del dret públic, resulta difícil desenvolupar un codi legal positiu prou complex per regular el garbuix de relacions interiors i exteriors que la constitució cosmopolita (*weltbürgerliche Verfassung*), al capdavall, hauria de legalitzar definitivament.¹²

Així, doncs, quina forma jurídica tindrà l'estat cosmopolita? Pel nom que rep (república mundial) la resposta sembla òbvia. Més encara si tenim en compte que l'estat cosmopolita arrenca del dret polític i el culmina.

Hi arrenca, perquè el que porta a tematitzar-lo és l'analogia amb els individus particulars: igual que aquests, els estats han d'ordenar la seva relació mitjançant lleis.

El culmina, perquè la constitució republicana, el concepte de la qual brota de la font pura del dret, es veu impel·lida per la seva pròpia necessitat interna a ultrapassar els límits dels estats particulars i estendre's a les relacions interestatals (igual que els individus, mantenint l'analogia, poden exigir els veïns que entrin en relacions legals amb ells o foragitar-los per l'amenaça que representen a llur situació contractual). La constitució republicana no té sentit en un medi hostil, només és pensable estesa al món sencer.¹³

Tot i així, la resposta no és tan òbvia com sembla.

Per començar, si l'estat cosmopolita ha de ser una república, haurà de satisfer a nivell mundial les tres condicions esmentades més amunt. Ja hem vist que, d'aquestes, només la primera seria compatible amb el dret de gentes. D'aquí que l'estat de pobles sigui inconcebible "segons el dret de gentes" i que la federació de pobles sigui només un succedani "segons la raó". Si el dret internacional ja es revelava molt feble com a base per al federalisme (que més aviat l'eludia), per fonamentar un model racional de vida social sobre la terra és clarament deficitari. Igual que qualsevol constitució legal és millor que l'estat de guerra però no és encara la constitució republicana (l'única legítima segons el concepte de dret), tampoc una lliga de pobles compatible amb el dret de gentes (encara que sigui una única lliga de pobles) és encara *la* república mundial. Conformar-se amb la lliga de pobles seria tant com

---

¹¹ Cfr. *Zum ewigen Frieden*, pàg. 357-358.

¹² No oblidem que mentre que el dret polític es refereix a individus i el dret de gentes a estats, el dret cosmopolita es refereix a individus i estats.

¹³ Op. Cit., pàg. 354.

acceptar com a fórmula vàlida de convivència que en l'estat de natura un grapat de bons amics visqués pacíficament.

Ara bé, tot i admetre la seva necessitat a partir del concepte de constitució republicana, continua essent una incògnita com satisfaria una constitució republicana planetària les altres dues condicions, o sigui, l'acatament general i igual d'una llei suprema (i la consegüent obediència a l'autoritat que la imposés). En suma, quina seria la forma jurídica d'un estat de pobles, basat en el sol dret de l'hospitalitat? La mera possibilitat de relacionar-se universalment? La república mundial, culminació de tot el periple juridicopolític de la humanitat, seria, més que un ens, una situació en què el dret i la política ja no hi cabrien, en què aquests s'autocancel·larien en atènyer la pau perpètua?

Des del nostre punt de vista, Kant ha de parlar de dret cosmopolita i de república mundial perquè l'hi porta el mateix concepte de constitució republicana. Ara, un cop apuntats, aquests conceptes són difícils de tematitzar, precisament perquè no són tema. Tema és tot el que hi ha entre el contracte originari i la constitució cosmopolita o, amb altres paraules, entre l'estat (*Zustand*) apolític de natura i l'estat (*Staat*) polític universal. Tots dos són una mena de concepte límit que emmarquen el discurs i li donen forma però en queden fora (cosa que es veu molt clarament al final mateix de *La pau perpètua*, on la coincidència entre moral i política se circumscriu a la unió federativa). L'estat de natura seria l'inici teòric, un estat que empíricament no s'ha donat mai; la república mundial seria el final teòric, un estat al qual, empíricament, no s'arribarà mai.

Cosa que no vol dir, però, que el primer sigui un concepte sobrer i aquesta última una "quimera". Al contrari, l'estat de natura és el referent necessari de la societat civil i la república mundial és la culminació necessària a què mena la constitució republicana.

Això d'alguna manera ja ha quedat dit, però volem insistir en la *buidor* del concepte de república mundial: aquesta no es pot dissenyar, pensar o conformar des de si mateixa, només pot esdevenir, ser resultat d'un procés de gestació previ, que és precisament l'important. Així, a diferència de la societat civil en l'àmbit estatal, que requereix ser instaurada formalment per sortir de l'estat de natura, la societat civil en l'àmbit internacional simplement ocorreria, sense requerir cap acte fundacional (ni històric, per descomptat, ni teòric).

Podria pensar-se que contradiu l'esperit kantià reconèixer que l'estat de pobles sigui la forma d'ordenació mundial dictada per la raó i paral·lelament acceptar com a succedani la federació de pobles.¹⁴ Potser sí, però cal tenir en compte que Kant no accepta totes dues formacions simultàniament. Aquestes aparents concessions kantianes no ho són a la forma del concepte (que no és sensible) sinó a la seva realització (que es dona en l'espai i el temps). La consideració del món fenomènic obliga a referir-se a la república mundial (com a l'estat republicà) en termes de procés, la qual cosa vol dir admetre que no són una realitat efectiva i alhora negar que no ho puguin ser mentre el procés no acabi. Des d'aquest punt de vista podria ser una concessió a la *Realpolitik* com ho serien les lleis permissives o la prudència política (a què ens referirem més endavant).

En qualsevol cas, sembla que al final és el lector qui ha d'optar per si Kant defensa una federació de pobles o un estat de pobles o totes dues coses en moments històrics diferents. I el més curiós és que per a defensar qualsevol d'aquestes postures es trobarien arguments en la seva obra.¹⁵

RENDIMENT PACIFICADOR DE CADA ENS POLÍTIC

Fins aquí hem intentat esbossar el fonament jurídic de la regulació de les tres dimensions de la vida pública que s'expressen en tres ens

---

¹⁴ En la federació d'estats es procediria de manera contrària a la que Kant sembla defensar en tota la seva obra: s'elevarien a normes jurídiques aquelles normes de funcionament comunament acceptades per un grup d'estats. És a dir, els principis tindrien un origen sensible i serien, per tant, contingents.

¹⁵ Veure *Theorie und Praxis*, VIII, 310-313. En aquestes pàgines la problemàtica es reproduceix quasi en els mateixos termes. Tot i així, Kant s'inclina sempre pel *Völkerstaat* per moltes acusacions que rebí de no ser una idea aplicable en la praxi. En efecte, l'afirmació que les lleis perden vigor a mesura que s'amplia el territori a governar es refereixen a una monarquia universal sorgida no pas del republicanisme sinó de la imposició d'un estat sobre els altres. Una autocràcia d'aquestes característiques no respondria a cap pacte originari ni, en correspondència, compliria les tres condicions de tota constitució republicana. Per això tindria un enemic en cada estat que s'annexionés per la força i hauria de ser necessàriament despòtica. Aquesta voluntat d'unir pobles sota el domini d'un potser no seria il·legítima "segons el dret de gents" però sí "segons la raó". Per això la república mundial segons el dret cosmopolita de què parla Kant no solament no té res a veure amb aquesta monarquia universal sinó que, al contrari, la fa aparèixer com l'ens antipolític que és.

polítics (estat, federació d'estats, república mundial). La qüestió ara és com cadascuna d'aquestes formes d'organització política fomenta o instaura definitivament la pau.

L'estat n'és condició necessària, ja que significa la sortida de l'estat de natura entre individus. L'estat republicà, a més, d'acord amb el seu propi concepte, l'exigeix i garanteix.

La federació d'estats és una fórmula viable en el marc de la (molt limitada) virtualitat del dret de gents, el qual inclou la guerra i només s'ha demostrat apte per a tractats de pau transitoris. Ara bé, això no vol dir que no pogués arribar a legitimar situacions de pau estable, sempre, això sí, que aquestes ja existissin, és a dir, *a posteriori*.¹⁶ I què podria suportar-les? Segons Kant, l'existència d'un estat sòlid i capdavanter al voltant del qual, per atracció, se'n concentrassin progressivament d'altres.¹⁷ Sobre si aquesta concentració implicaria l'assumpció de les lleis de l'estat model o una legislació específica, Kant no en diu res. Sigui com sigui, la pau en aquest cas no seria el mòbil ni el fi, sinó el mitjà, ja que en realitat cadascun dels estats reunits continuarien perseguint els seus interessos particulars i només mantindrien la pau mentre els fos útil per afavorir-los. I és que la lliga de pobles o la lliga de la pau no són cap imperatiu de la raó — a diferència de l'estat cosmopolita — sinó el producte (sempre mudable) de la suma de voluntats, consolidat (amb sort) per la prolongació en el temps, el progrés material i el costum.

L'estat mundial, cosmopolita, seria la pau republicana estesa al planeta, o sia, la pau perpètua, una fita inassolible des del punt de vista empíric però molt fèrtil pel que fa a possibles efectes històrics. En efecte, del que Kant vol (o se sent autoritzat a) parlar no és pas de la meta sinó de com apropar-s'hi: la voluntat sostinguda i progressiva de fer-ho i les decisions que se'n derivin són el que compta en un ésser racional i empíric alhora. Dit d'una altra manera, la pau perpètua és el que Kant anomenaria un fi, és a dir, una conseqüència, un terme secundari respecte a la causa. I la causa, el que mou al gènere humà a fixar-se la pau com a meta, són els principis del dret. Si la humanitat s'hi até en el seu capteniment polític (abans i al marge de fis i

---

¹⁶ No perdem de vista que lluny de fundar el federalisme "el dret de gents s'ha de fonamentar en un federalisme (*Föderalism*) d'estats lliures", com resa el títol del "II article definitiu" de *La pau perpètua*.

¹⁷ Cfr. *Zum ewigen Frieden*, VIII, pàg. 356.

circumstàncies), la pau s'imposarà per si sola. És per això que en el text, malgrat el seu títol, Kant s'aplica més a parlar de la condició (la política en la seva doble dimensió teoricopràctica) que del condicionat (la pau perpètua).